

ISSN 1303-3972

ipool

ARKEOLOJİ VE ARKEOLOGLAR DERNEĞİ DERGİSİ

3 Ayda Bir Yayınlanır

TEMMUZ - ARALIK 2003 Sayı: 18 - 19

MİLLETLERARASI MÜZELER KONSEYİ
COM
TÜRKİYE
MİLLİ KOMİTESİ BAŞKANLIĞI

"Memleketimizin Hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan ilmi bir surette muhafaza ve tasniflerinin ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmi olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve hafriyat i lerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat' i lüzum vardır."

21 ubat 1931 Konya-Gazi Mustafa Kemal

İDOL

**Arkeoloji ve Arkeologlar
Derne ğ i Adına Sahibi**

Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN
Dernek Ba ğkanı
Tel: (0.332) 322 28 94
(0.332) 241 01 06
Fax: (0.332) 381 89 58

Yazı leri Müdürü
Nurettin ÇELEM

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN
Prof. Dr. Co ğkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Cevdet BAYBURTLUO ĞLU
Prof. Dr. Orhan B NGÖL
Prof. Dr. Arma ğan ERKANAL
Prof. Dr. Fahri I İK
Prof. Dr. Mustafa A ĞN
Doç. Dr. Fikri KULAKO ĞLU
Nurettin ÇELEM
Soner ATE Ö ĞULLARI

Ön Kapak Resmi
Bodrum Sualtı Arkeoloji
Müzesi Ticari Amphoraları
Bodrum Sualtı Arkeoloji Yay. 2

Arka ç Kapak Resmi
Adak Steli Emirda ğ, Afyon
27.4x15.5x5.1 M.S 2.3.yy.

Yazı ma Adresi
P.K. 398 06042 Ulus-ANKARA

letim
arkeologlar@hotmail.com
Tel & Fax: (0.312) 310 08 76

Dernek Merkezi
Atatürk Kültür Merkezi
2 Nolu Alan
Hipodrom / ANKARA

Aidatlar ve Ba ğlı lar için
T.C. Ziraat Bankası/Ulus şubesi
255457 Nolu Hesap

Posta Çek Hesabı:Arkeoloji
ve Arkeologlar Derne ğ i
1900323

Yapım
Mustafa ÜÇGÖL
Berkay Matbaacılık

Ç NDEK LER

SUNU

ARA TIRMA

Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN..... 3

Arkeoloji ve Cumhuriyetin 80. Yılı
Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN4

Türkiye'de Sualtı Arkeolojisi Çalı ğmaları ve
Alınması Gereken Önlemler
Prof. Dr. Mustafa ahin.....14

Antik Dönemde Do ğumdan Evlili ğe Sosyal Hayat
Bilal SÖ ĞÜT18

Binlerce Yıl Süren Bir Gelenek: Adak
Melek YILDIZTURAN.....27

Anadolu'da Bir Grup Gürcü Manastırı
Dr. Fahriye BAYRAM.....31

HABERLER

Arkeoloji ve Arkeologlar Derne ği'nin VI. Ola ğan
Genel Kurulu 01.06.2003 Tarihinde Yapıldı

Anadolu: Uygarlı ğın ncisi
Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi, Sayı: 873, S:3

Hint Avrupa Dillerinin Köklerinin Anadolu Oldu ğu
Ortaya Çıktı
Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi, Sayı:873, S:2

n aat Kazısında Roma zleri/Alanya, AA 10/12/2003

Arkeoloji Hazineleri Dünya Yolcusu...
Ankara, AA / 22 Ekim 2003

Yabancılar Çekim izni Kolayla ıyor
Ankara, AA / 6 ekim 2003

Tarihi Eserler Müze Bekliyor
Nev ehir, AA, 7 Aralık 2003

1. Ramses Ülkesine Döndü
Kahire, AA / 27 Ekim 2003

"Türkiye'de Üç Büyük mparatorluk: Hitit, Bizans ve
Osmanlı" Sergisi Japonya'da Açıldı.....35

"Üç Ayda bir yayımlanır."

ISSN 1303-3972

"Dergide yayınlanan yazıların tüm sorumlulu ğu yazarına aittir."

Derginin basılmasındaki katkılarından dolayı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlü ğü'ne,
ICOM Türkiye Milli Komitesi'ne, Ere li Demir ve Çelik Fabrikaları Genel Müdürlü ğü'ne te ekkür ederiz.

*H*aziran 2003 te yapılan Olağan Genel Kurulumuzda seçilen yeni yönetim kurulu Hadına hepinize merhaba. Genel kurulumuz, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünün bahçesinde "cami köşk" diye bilinen kafeterya binasının önünde açık hava toplantısı şeklinde yapıldı. Hava çok güzeldi. Bu nedenle olacak genel kurula katılım sayısı ancak yeni yönetim ve denetim kurulu üyeleriyle yedeklerini seçecek kadardı. Halbuki her zaman olduğu gibi sempozyum tarihine eklenen bir tatil gününde bu genel kurul toplantısına en azından mesleki sorumluluklarının bilincinde olduğuna inandığımız meslektaşlarımızın katılımını beklerdik. Ankara'daki üyelerimizin bu toplantıya ilgisizliğine ise anlam veremiyoruz. Sayın Prof. Dr. Coşkun Özgünel başkanlığında iki senedir başarılı bir şekilde yönetilen derneğimiz gerek Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve gerekse Kültür ve Turizm Bakanlığı ile gayet olumlu ve uyumlu ilişkiler içinde bulunmuştur. Bu "Pax Romana'nın bile üyelerimizin genel kurula katılımını sağlayamamasının nedeni nedir acaba?

Avrupa Birliğine üye olmak yolundaki uğraşlarımızda en önemli görevlerden birisi de sivil toplum örgütlerine düşmektedir. Dış kaynaklı hibe veya kredilerle yürütülecek projelerde finansmanın temel koşullarından biri proje yönetimine ilgili sivil toplum örgütlerinin katılımının şart olmasıdır. Diğer bir anlatımla projelerin iki ayağı olacak kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri projeleri beraber yürütecekler ve yerel halk bundan ekonomik girdi sağlayacak. Bu doğrultuda genç meslektaşlarımızın kendilerini iyi hazırlamaları bir meslek kuruluşu olan derneğimize sahip çıkmaları ve katkılarda bulunmaları ülkemiz ve mesleğimizin geleceğinin yapılandırılması açısından son derece önemsenmesi gereken bir konudur.

Dünden bugünlere yansıyan meslektaş profilimiz, Avrupa Topluluğu dayatmaları ile belki bugün daha iyi kavrayabileceğimiz sivil toplum örgütü çalışmalarını hafife almakta ve hatta meslekteki kişisel çıkarları için zararlı görmektedir. Mesleğimizin yarınlarının planlanması için gösterilmesi beklenen dayanışmalar kişisel çıkar dayanışması olarak yürütülmekte, her politik iktidara uygun maskelerle oluşturulmuş "saadet zincirine" yeni halkalar ilave edilerek ve ya çıkarılarak düzenin devamı sağlanmaktadır. "Gideni iteklemek geleni eteklemek" geleneği mesleğimize ve dolayısı ile ülkemize büyük zararlar vermektedir. Bu aymazlığın sonucu olarak altıyüzbine yakın eserin müze envanterinden çeşitli nedenlerle düşülmesine, soygun yapılmamış müzenin kalmamasına ve televizyonlara çıkan asırlık müze depolarının utanç verici görüntülerine katlanmak zorunda kalıyoruz.

Görsel ve yazılı basında gündeme gelen, sayın Bakan Erkan Mumcu'nun da yakındığı bu görüntü acaba yeni radikal kararlara kamu oyunda bir zemin hazırlama hazırlığı mıdır? Bu konuda ilk akla gelen sit sahalarının daraltılarak satılması ve müzelerin yerel yönetimlere devredilmesi çalışmalarının yapıldığı duyularının gerçekleşme yolunda olmasıdır. "Kuruyan gölde saltanat kayığı yüzmez." Tüm meslektaşlar bir araya gelerek mesleki sorunlarımıza çözümler üretmemiz gerekmektedir.

Yeni Yönetim Kurulu adına hepinizi saygıyla selamlarım.

Yönetim kurulu üyelerimiz Prof. Dr. Ahmet TIRPAN, Prof. Dr. Mustafa Şahin, Şeniz ATİK, Doç.Dr.Fikri KULAKOGLU, Emine AYNUR, Nurettin ÇELEM, Soner ATEŞOĞULLARI

ANTİK DÖNEMDE DOĞUMDAN EVLİLİĞE SOSYAL HAYAT

Bilal SÖĞÜT*

Günümüzde olduğu gibi, Antik Dönemde de insanlar hareketli bir günlük yaşam içerisinde sürüklenip gidiyorlardı. Farklı olan sadece yaşanan mekan, kullanılan araçlar ve insanların hedefleriydi. Yalnız umutlar, sevgiler, heyecanlar, sıkıntılar ve daha iyi bir gelecek beklentisi hep vardı. Geceli gündüzlü verilen mücadelelerin tamamı, rahat bir hayat sürmek ve çocuklarına, iyi ve onurlu bir gelecek bırakmaktı. Bunun için çocukların iyi bir şekilde yetişmesi son derece önemliydi. En iyi kumaşların ona elbise olması, en meşhur hocalardan ders alma imkanının sağlanması, en kültürlü ve bilgili hizmetçilerin onlara ayrılması; çocuklarının kazanacağı itibar ve onların geleceği içindi. Böyle fedakar bir aile için çocuklarının agorada, gymnasionda ve tiyatrodaki başarıları, güzel hitabeti ve saygınlığının konuşulmasından daha sevindirici bir şey olamazdı.

İçine yaşanan evler, belirli bir gelişim sürecine bağlı olarak değişmekle birlikte; bir veya birkaç odadan meydana gelen tuğla, kerpiç ve taştan yapılmış mekanlardı. Evlerde odalar bir avlunun etrafına yerleştirilmişlerdi. Günlük işlerin yapıldığı, yiyecek ve içeceklerin depolandığı, misafirlerin kabul edildiği ve yemeklerin yenildiği yerler birinci katta, kadınların akşam oturduğu odalar ve ailenin yatak odaları ikinci kattaydı.¹ Kadının dokuma tezgahı da üst katta bulunanlar arasındaydı.² Aile; anne, baba, çocuk ve kölelerden oluşmaktaydı. Baba, evin dışındaki işlerle ilgilenirken, anne ise kumaş dokumak, elbise dikmek ve ev işlerinin idaresi ile

uğraşırdı. Babanın işlerine erkek, annenin işlerine de kadın köleler yardım ederdi.³ Baba çiftliği idare etmenin yanı sıra zamanın büyük bir kısmını şehir merkezindeki agorada geçirir, buradaki kendisi gibi diğer kişilerle buluşup şehrin sorunları üzerine konuşurdu.⁴

Antik dönemde genelde ataerkil bir aile yapısı hakimdi. Buna ilave olarak, ailede anne, kız ve erkek çocuklar yasa karşısında eşit haklara sahip değildi. Kyrios (efendi) sıfatıyla baba ailenin mal ve mülkünü eksiksiz kullanma hakkına sahip olmasına rağmen onu serbestçe devredemezdi. Babanın ölmesi durumunda onun sahip olduğu hak, büyük oğula geçerdi. Eğer ailede erkek çocuk yoksa sahip olduğu her türlü miras (kleros), babasının erkek evlatlığıyla veya babasının en yakın erkek hısımlıyla evlenen kız çocuğundan(epikleros) doğacak olan toruna geçerdi. Yine erkek bir varisin olmaması durumunda baba tarafının yakınlıkta ikinci gelen bir akrabasına verilmesini öngören, zorunlu bir miras yasası uygulanmaktaydı.⁵ Bu miras olayı, kız ve erkek çocukların sahip oldukları haklar arasındaki farkı açık bir şekilde göstermektedir.

Evlilik sonrasında eşler, çocuk yapmak istemiyorlarsa, bitkisel ilaçlarla korunma yollarına gidiyorlardı.⁶ O dönemde gebelikten korunma yollarının var olduğu bilinmekle birlikte,⁷ bu konudaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Gebelikten korunmak için farklı yolların denendiği⁸ ve hatta Lydialılar'ın bunu başardıkları bilinmektedir.⁹ Greklerde kısır bir kadını kimse istemediği için, hamile kalabilen

bir kadının, gebelikten korunması daha önemliydi ¹⁰

İsteyerek veya istemeyerek olsun,¹¹ çocuğun doğumundan sonra, onun ailede kalıp kalamayacağı babanın kararına bağlıydı. Doğumdan sonra bebeklerin kundaklanmasında bölgeler ve şehirler arasında farklılıklar vardı. Örneğin yeni doğan çocukların ciğerlerinin düzgün gelişeceğine inanılarak,¹² Atina'da çocuklar çapraz olarak sarılıp kundaklanırken, Sparta'da böyle bir uygulama yoktu.¹³ Doğumdan sonra baba çocuğu büyütme ya da büyütmemek hakkına sahipti. Hastalıklı veya zihinsel özürü olması, ailede fazla çocuk bulunması ve o çocuğu büyütecek ekonomik güce sahip olunmaması durumunda, aile çocuğu terk edebilirdi.¹⁴ Özellikle erkek çocuklarda önemli bir hastalık yoksa, bu çocukların yetiştirilmeleri hemen hemen kesindi.¹⁵ Yalnız normal şartlarda bile, kız çocuklarının büyütülme oranı çok düşüktü. Bırakılacak çocuk eğer hastalıklı

ise, uzak bir yerde ölüme terk edilirdi.¹⁶ Şayet hastalıklı değilse, halka açık bir yere bırakılır ve böylece başkaları onu alıp büyütebilirdi.

Eğer baba yeni doğan çocuğun büyütülmesine karar verirse, ailenin büyüdüğünü göstermek üzere, evin kapısına erkek çocuk için zeytin dalı, kız çocuk için pamuk iplikleri ya da yün çilesi asardı. Ailede çocuğun resmen tanınması, doğumun beşinci veya onuncu gününde, dostlar ve akrabalar ile birlikte, aile içi bir kutlamada (amphidromia), çocuğun evde ocağın çevresinde dolaştırılması ile olurdu. Çocuğun adı da bu sırada verilirdi.¹⁷ Antik dönemde çocuğa tek isim verilir (Sokrates gibi), benzer kişilerden ayırt edilmesi için de çocuğun ismine tamamlayan olarak baba adı (patronymikon) ve demos'unun (demotikon) sıfat biçimi eklenirdi.¹⁸ Kızlara ise Glykera (şirin) veya Euphrosyne (sevinç) gibi isimler verilirdi. Bazen de erkeğe Hegesistratos

Resim 1: Hydria üzerinde Bebeği emzirip veya yıkadıktan sonra annesine uzatan bir dadıyı gösteren sahne (Jenkins 1993, 11'den).

Resim 2: Seramikten yapılmış biberon(Jenkins 1993, 10'dan). Üzerinde Grekçe "İç, sakın düşürme" yazmaktadır.

(ordu komutanı), kıza Hegesistrate ismi verilebilirdi.¹⁹ İlk erkek çocuğa kural olarak baba tarafından dedesinin adı verilir ve bundan sonra çocuğun terk edilmesi yasal olarak mümkün olamazdı.

Anne çocuğunu emzirmek zorunda değildi. Hem emzirmek hem de bakımı için ilk günlerden itibaren bir süt anne²⁰ tutulurdu (Resim 1). Süt anne tutulduğu zaman çocuk günümüzdeki gibi biberonlarla da beslenirdi. En yaygın biberon formu yakın zamanlara kadar kullanılanlarda olduğu gibi muz şeklindeydi ve bunların orta yerlerinde bir doldurma deliği vardı²¹ (Resim 2). Bebek büyüdükçe süt anne ile çocuk arasında bir yakınlık başlar ve böylece sütan-ne evdeki hizmetçiler arasında en saygın konuma sahip olurdu.²² Duvar resimleri ve Atina'da Agora Müzesi'nde sergilenen özgün örnekler göre, bebekler için pişmiş toprak lazımlık²³ ya da yüksek oturakların kullanıldığı anlaşılmaktadır (Resim 3).

Çocuk üç yaşına geldiğinde, Dionysos onuruna Atina'da her yıl yapılan

Anthesteria kutlamalarının üçüncü günündeki khoen bayramında, çocuğun başına taç giydirilir ve ona hediye olarak, üzerinde çocuklarla ilgili sahneler bulunan khous adı verilen bir kap verilir²⁴ (Resim 3). Muhtemelen bu hediye, bebeklik günlerinin sona erdiğini simgelemektedir.²⁵ Baba, phratria'daki tapınıcılarının yıllık bir bayramı olan Apaturia bayramının üçüncü günü bir kurban keser ve çocuğun evlilik ahdi altında olduğunu duyurmuş olurdu. Böylece çocuğun ismi phratria listesinde kayda geçirilirdi. Kayıt bu dönemde gerçekleşmez ise, çocuğun buluş çağına (hebe) erişmesinden sonra, gençlerin saç kurbanı bayramı olan Apaturia bayramının üçüncü günü bir kurban kesilir ve baba tarafından çocuğun evlilik ahdi altında olduğu ilan edilmiş olurdu.

Kız olsun erkek olsun, altı yaşına kadar çocuğun bakımı anne ve kadın hizmetçiler tarafından yapılır, bu döneme kadar baba yetiştirme ve bakıma hemen hemen hiç karışmazdı (Resim 4). Çocukların değişik oyuncakları olurdu.²⁶ En çok sevdikleri oyun-

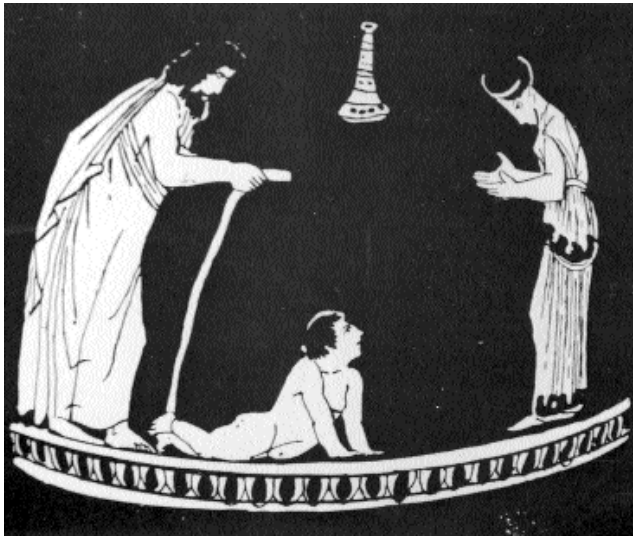
Resim 3: Çocuğuna tuvalet eğitimi veren anne (Deighton 2000, Res.2'den)

caklar; çingiraklar, pişmiş topraktan yapılmış neşeli ve tombul domuzcuklar, binicileri ile birlikte atlar, eklemeli kollu ve bacaklı bebekler, topaçlar, sandalyeler, kadınların yün işlerken kullandıkları dizliklerin küçükleri, bazıları tekerlekli küçük araba ve hayvanlar ile minyatür eşyalardır²⁷ (Resim 5). Eğer çocuklar ölürse, bu oyuncaklar mezarda yanlarına hediye olarak konulur, sağlıklı bir şekilde büyüyüp çocukluklarını tamamlarlarsa bir tapınağa hediye edilirdi. Genellikle evde evcil hayvanlar beslenir, bunlardan köpek büyükler için en çok sevilen hayvan iken, çocuklar; kuş türü,²⁸ evcil

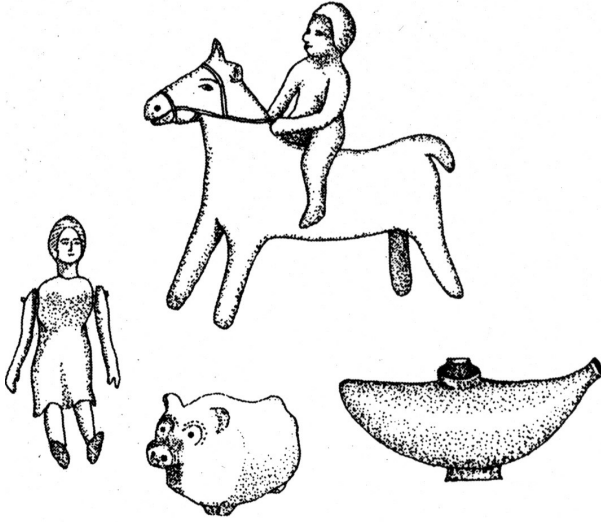
ördek veya kaz ile oynamayı çok severlerdi. Ayrıca çocuklar, nazardan korunmaları için amuletlerle süslenilmekteydi.²⁹

Genellikle erkek çocuklar yedi yaşına geldiklerinde sadık ev kölelerinden birinin yanına verilir³⁰ ve köle şehrin taş döşeli caddelelerinde okuldaki derslerine giderken çocuğa refakat eder ve onu homoseksüel yaklaşımlardan ve doğabilecek tacizlerden korurdu. Aynı yaştaki kızlar ise Gynaikon'da annelerinin koruması altında kalmayı sürdürürlerdi. Kızlar nadir olarak evin dışındaki ilkokula gönderilirdi. Kadınların okuyup yazmaları alışılmış bir şey ise de, eğitim düzeylerinin düşük olduğu açıktır. Kadınlar için, daha çok pratik becerilere, örgü örme ve kumaş dokumanın öğrenilmesine daha çok önem verilirdi.³¹

Yedi yaşını geçmiş çocuğun görgü ve terbiye kurallarına uygun bir şekilde yetişmesini, okula gidip gelmesini, elinde boğumlu bir sopası ile dolaşan paidagogoslar sağlardı.³² Yasal olarak çocuğun okula gönderilme zorunluluğu yoktu ama baba toplum içinde bunu zorunlu hissederdi.³³ Çünkü iyi

Resim 4: Çocuğuna tuvalet eğitimi veren anne (Deighton 2000, Res.2'den)

Resim 5: Çocuk oyuncakları: Figürün, bebek, çingirak, biberon (Deighton 2000, Res.6'dan).

bir vatandaş olmanın başta gelen koşullarından biri okuma-yazma bilmektir.³⁴ Yalnız pek çok çocuk için evde verilenin dışında bir eğitim yoktu. Bir çocuk bilmesi gerekenleri öncelikle anne ve babasının yanında, çiftlikte, işlikte, kayıkta, pazarda öğreniyordu.

İlkokullar özel bir yapıya sahipti ve öğretmenlerin ücretlerini veliler öderdi. Herhangi bir sebeple okula gidemeyen öğrencinin ücreti tam olarak ödenmek zorundaydı.³⁵ Okula devam eden erkek çocuk şafak vakti kalkar ve kısa bir temizlikten sonra okulunun yolunu tutardı. Eğitimde üç temel esas vardı. Bunlar; çocuğun zekasını, müzik anlayışını, yeteneğini ve bedenini geliştirmesiydi. Okullardaki eşyalar evdekilerden farklı değildi ve esas olarak; okuma, yazma ve aritmetik ile ilgili ilk bilgiler (grammatistes), müzik (kitharistes) ve fizik (paidotribes) eğitimi verilmekteydi³⁶ (Resim 6). Okullar, ev gibi küçüktü ve sadece on ya da on iki öğrenci alabiliyordu.³⁷ Dersler basit odalarda yapılıyordu. Çocuklar okullarda bir tabure veya banka oturur, ezbere bir metin okuyorsa veya flüt dersi

alıyorsa genellikle ayakta olurdu. En önemli derslerden birisi de Müzik'ti ve bu derste öğrenciler hem şarkı söylemeyi ve bir gruba karşı konuşabilmeyi, hem de bir müzik aleti çalmayı öğreniyorlardı. Grammatistes adı verilen öğretmenleri önce balmumu levhalar ve taş kalem kullanarak okuma yazma öğretir, sonra düzenli olarak Homeros'un 27.000 dizeden oluşan eserini okuyup ezberlenmesine geçirdi.³⁸

Yazı, balmumu ile kaplanmış bir tablete stylos adı verilen sivri uçlu araçlarla yazılarak öğrenilirdi. Stylosun düzlenmiş diğer ucu ise yanlışları silmekte kullanılırdı.³⁹ Yazma konusunda ustalaşmış öğrenciler yazılarını bitkisel bir malzeme olan papirus üzerine yazmaktaydı.⁴⁰ Papirus pahalı bir malzeme olduğu için hiç boş yer bırakılmayacak şekilde doldurulurdu.

Kitaplar uzayıp giden rulolar halindeydi. Eğitimde önce kitaplar ve lyra gelir, onları at eğitimi ve mızrak atma gibi askeri talimler izler, sonra palaestraya (güreş alanına) çıkılırdı. Gün ortasında kadınsı banyo denilen kısa bir banyo yapılırdı.⁴¹ Erkek çocuklar öğleden sonralarını gymnasiondaki talim alanında ve güreş meydanında (palaestrada) geçirirlerdi. Burada daha çok atletizm yapılmakta ve erkek çocuğa paidotribes tarafından verilen fiziksel eğitim, yetişme sürecinin en temel ögesi olarak kabul edilmekteydi.⁴² Zengin çocukları palaestralara devam ederdi. Palaestralarda güreş gençlerin fiziksel gelişimi için önemli bir spordu. Koşu, cirit ve disk atma için gymnasionlarda bulunması mümkün olmayan geniş bir alan gerekiyordu. Böylece Paidotribes'ler öğrencilerini gymnasionların şehir dışındaki çalışma alanları olan

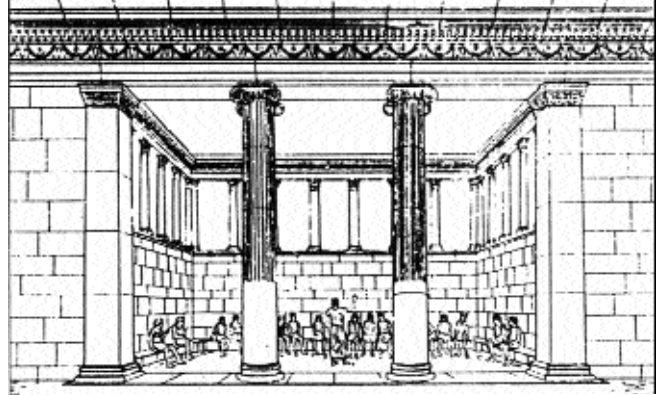
açık arazilere götürürlerdi.⁴³ Gymnasionlar aynı zamanda insanların buluşup konuştuğu yerlerdir. Gezici profesörler diyebileceğimiz sofistler güzel konuşma sanatını ve diğer bilgileri burada göstererek anlatmaktaydılar.⁴⁴ Çocuklar banyodan sonra akşam yemeğini yer ve uymadan önceki çalışmalarına dönerdi. Genellikle okulların şafaktan önce ve gün batımından sonra açık kalması yasaktı.

Bunun da nedeni çocukların cinsel istekler için ilgi odağı olmasıdır. Aynı nedenlere bağlı olarak, bir öğretmen, öğrencilerinden hiçbirisi ile yalnız kalmaz ve öğretmen, eğitmen ya da okul müdürü olmadan hiç bir yetişkin okula giremezdi.⁴⁵

Çocukların yetişkin erkekle okulda olan bu seviyeli ilişkileri evde de aynıydı. Sadece bazı özel akşam yemeklerinde çocuklar Andron'da (babasının konuk odasında) oturan misafirlerinin yanına çağrılır ve kendilerinden gösteri yapmaları istenilebilir veya konuklarla birlikte oyun oynayabilirdi. Bunun haricinde normalde misafirlerin yanına çocuklar sık gelemezlerdi.

Çocuklar babanın isteğine bağlı kalmak kaydıyla, genellikle 15-17 yaşlarına kadar okula devam ediyorlardı. İlkokulun bitiminden sonra, belirli bir kesimin çocukları fen bilimlerinde yeterliliği kanıtlanmış filozof, sofist ve retorikçilerin⁴⁶ derslerine katılıyorlardı.⁴⁷ Okula devam etmeyecekler ise babalarının yanında, meslek öğrenip, onun iyi bir takipçisi oluyorlardı.

Kızlar 14-15,⁴⁸ erkekler ise 30 yaşlarında evlenmekteydi. Kızların iyi bir ev kadını olabilmesi için, yapacağı işleri öğrenmiş olmasına çok dikkat edilirdi. Bunlar yemek

Resim 6: Gymnasiumda ders anını gösteren rekonstrüksiyon (Rumscheid 2000, Res.180)

pişirmeyi ve annesi gibi örgü işlerini yapmayı öğrenirlerdi. Kızlar büyüdüğünde babası onu iyi halli bir komşunun oğlu ile evlendirirdi.⁴⁹ Kızlar için, içinde kıymetli eşyalar da bulunan iyi bir çeyiz hazırlanır ve evlendiğinde verildi.⁵⁰ Ayrıca evlenen çift için akraba ve arkadaşlarda hediyeler getirir⁵¹ ve tüm eşyalar düğünde bir tören eşliğinde gönderilirdi.⁵² Evlenecek kızların okuma-yazma bilmesi büyük bir avantajdı. Çünkü gelecekte evinin sahibesi olacak ve evin hesaplarını tutup, listeler hazırlayacaktı.⁵³ Kızlar genç kızlık dönemlerinde tanrıçaya sunulacak olan yeni bir elbise (peplos) hazırlar ve yapılan törenlerde görev alarak onu tanrıçaya sunarlardı. Örneğin Atinalı genç kızlar hediyelerini Athena'ya, Sard'lı genç kızlar ise hediyelerini Artemis'e sunarlardı.⁵⁴ Kızlar evlenmeden önce saçlarından bir tutam keser ve çocukluk dönemi oyuncakları ile birlikte bakire tanrıça Artemis'e sunarlardı. Çünkü evlilik çocukluk döneminin bittiği anlamına geliyordu.⁵⁵

Kız çocukları yaşamın püf noktalarını anneleri ve ablalarından, erkek çocuklar da babaları ve ağabeylerinden öğreniyorlardı. Antik dönemde, zanaatkarlık, esnafılık ve çiftçilik gibi mesleklerde erkek evlat, çoğu zaman küçük yaştan itibaren babasının

yanında, tüm gereklilik ve becerileri kazanmak için devamlı çalışmaktaydı. Tüm bu yorucu ve sürekli çalışmaların yanında, çocuklar ele geçen oyuncaklara göre oyun oynama zamanı da bulabiliyorlardı.

On dokuz yaşına gelmiş delikanlılar (ephebos) iki yıllık bir süre için askere çağrılıyorlardı. Eğitim amaçlı aktif askerlik görevi için gençler kışlaya alınır, babasının demosundaki listeye kaydı yapılır ve epheb yemini ederek reşit olurdu.⁵⁶

Antik dönem erkekleri bekarete büyük önem verdikleri için kızlar erken yaşta evlendiriliyordu. Aile servetlerinin yabancılara gitmemesi için, amca ile yeğenler veya kardeş çocukları arasındaki akraba evliliği sık karşılaşılan bir durumdu.⁵⁷

Düğüne bağlı dinsel törenler, evliliğin koruyucu tanrı ve tanrıçası olan Zeus ve Hera'ya yapılan dualar ve kurbanlar ile başlar, daha sonra gelin ile damadın dinsel yıkanma töreni yapılırdı. Yıkanması için geline içi su dolu, üzerinde düğün sahnesi işlenmiş olan lutrophoros verilirdi. Bu törenler bittikten sonra, kız babasının evinde verilen kutlama yemeğine geçilirdi. Yemekten sonra gelin çeyizi ile birlikte arabaya bindirilerek götürülürdü. Oğlanın evine geldiklerinde kapının önünde damat geline bir ayva verir, evin içinde ocağın yanında evlilerin üzerine hurma, incir, ceviz ve bozuk para (katachysmata) dökülürdü. Daha sonra arkadaşları evin dışında türlü şakalar ve oyunlar yaparken, gelin ve damat gerdek odasına geçerdi.⁵⁸ Ertesi gün yeni evlilere hediyeler verilirdi. Böylece toplumun en küçük parçası olan yeni bir aile meydana gelmiş olur ve yeni çocuklar beklenirdi.

BİBLİYOGRAFYA

- Baldıran, A.**, (1999) "Ereğli Müzesi'nden Pişmiş Toprak Heykelcikler", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 5, 153-172.
- Blanck, H.**, (1999) **Eski Yunan ve Roma'da Yaşam** (Çev.:İ. Tanrı Kurt), Arion Yayınları, İstanbul.
- Carcopino, J.**, (1940) **Daily Life in Ancient Roma**, Yale University Press, New Haven.
- Connolly, P.- Dodge, H.**, (1998) **The Ancient City. Life in Classical Athens and Roma**, The University of Oxford Press, Oxford.
- Deighton, H.J.**, (2000) **Eski Atina Yaşantısında Bir Gün** (Çev.:H. Kökten ERSOY), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Dürüşken, Ç.**, (1995) **Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi Rhetorica. Roma'da Rhetorica Eğitimi**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Golden, M.**, (1990) **Children and Childhood in Classical Athens**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore/London.
- Higgins, R.A.**, (1954) **Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities British Museum**, Printed by Order of the Trustees, London.
- Jenkins, I.**, (1993) **Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi** (Çev.:H. Malay), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Mansel, A.M.**, (1984) **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Oakley, J.H.-Sinos, R.H.**, (1993) **The Wedding in Ancient Athens**, The University of Wisconsin Press, Madison.
- Özgen, E.**, (1986) **"A Group of Terracotta Wagon Models from Southeastern Anatolia"**, Anatolian Studies 36, 165-172.
- Riddle, J.M.- Estes, J.W.- Russel, J.C.**, (1994) **"Birth Control in the Ancient World"**, Archaeology March/April, 29-35.
- Rumscheid, F.**, (2000) **Küçük Asyanın Pompeisi Priene Rehberi**, Ege Yayınları, İstanbul.
- Şahin, M.**, (2000) **"Kyrene Sikkeleri Üzerinde Betimlenen Silphion Bitkisi Işığında Antik Çağda Doğum Kontrolü"**, TÜBA-AR 3, 137-143.
- Thompson, D.B.**, (1963) **Troy, The Terracotta Figurines of the Hellenistic Period**, Supplementary Monograph III, Princeton University Press, Princeton.

Dipnotlar

* Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, DENİZLİ

1 Jenkins 1993, 8.

2 Atina Agorası'nın güneyinde, Panathenik yolun batısında bulunan bir evin alt ve üst kat görünümü için bkz. Connolly-Dodge 1998, 51.

3 Günlük işler genellikle, yaz mevsiminin yakıcı sıcaklarından ve kışın soğuk ve yağmurdan korunmak için evin güneye bakan sıcak kısmındaki verandanın altında yapılırdı (Jenkins 1993, 9).

4 Jenkins 1993, 9.

5 Blanck 1999, 163.

6 Hippokrat yeminine göre kürtaj kesinlikle yasaktı ve saygın bir anne kesinlikle böyle bir şeye başvuramazdı (Deighton 2000, 76). Doğum kontrolü için en etkili bitki-lerden birisi Kyrene'de yetişen Silphion bitkisidir. Silphion bitkisinin doğum kontrolü için kullanımı hakkında bkz. Şahin 2000, 137-143.

7 Riddle-Estes-Russell 1994, 29-35; Şahin 2000, 140-141.

8 Plinius(NH XXII, 100) kadınların mens-turasyonlarını başlatmak için Silphion bitkisini şarapla içtiklerini ve onu yumuşak bir yün ile kadınlıklarının içine (servix) uyguladıklarını belirtmektedir. Athenaios (VII, 325) Tekir balığının kadınları gebelikten koruduğuna ve eğer içinde balık bulundurulmuş şarap içilirse erkeklerde iktidarsızlığa yol açtığına inanıldığını belirtmektedir.

9 Hippokrates su ve fasülyeden oluşan koyu bir karışım içmenin gebeliği önlemede bütün bir yıl boyunca etkili olacağını öne sürmüştür(Deighton 2000, 77).

10 Deighton 2000, 77.

11 Erkeğe pek çok cinsel olanağın sağlandığı bir toplumda, tecavüz olaylarının sayısının yüksek olması beklenemez. Ancak yine de tecavüz sonucu dünyaya gelen çocuktan söz edilmektedir. Böyle bir durumda da çocuğun yeri babasının yanındır. Burada kadının çektiği acı ve özleme pek

dikkat edilmezdi. Çünkü burada önemli olan erkeğin sahip olduğu statü ve ekonomik güçtür (Deighton 2000, 31-32).

12 Deighton 2000, 39.

13 Jenkins 1993, 11.

14 Mansel 1984, 156.

15 Erkek çocuğun, babanın evdeki dış işlerine gelecekte yardım edecek olması ve ailede bir güç simgesi olması, evde kalmasında önemli bir etken olmalıdır.

16 Jenkins 1993, 10.

17 Çocuk erkek ise, özellikle dede, kendi adı da verileceği için bu töreni büyük bir gurur ile seyredirdi. Çünkü bir zamanlar hem oğlu, hem de kendisi için aynı şekilde törenler yapıldığını iyi hatırlamaktadır (Jenkins 1993, 10).

18 Örneğin, Sokrates Sophronikou Alope-keus: Alopeke halkından Sophroniskos'un oğlu Sokrates anlamına geliyordu.

19 Blanck 1999, 164-165.

20 Gerçi süt annelik normal sayılan ya da benimsenen bir hizmet değildi. Ancak çamaşırcılık için aynı şey söylenemezdi. Süt annelik gereksinim olduğunda sağlıklı Lakedaimonia'lı bir kadın (Sparta bölgesinden) bu görev için en iyi adaydı (Deighton 2000, 30). Özgür bir kadının evinde yapmayı kabul edebileceği işlerden ikisi; yün eğirmek ve müzisyenlikti (Deighton 2000, 31).

21 Connolly-Dodge 1998, 32; Deighton 2000, Res.6. Bir başka biberon da ağzı olmayan çaydanlık şeklindedir. Soranus M.S. 2. yy'da muhtemelen kumaş veya deriden hazırlanmış yapay emziklerden bahseder. Mamada süt sadece tat vermek için kullanılmış olmalıdır. Zira biberonun içindekiler, temelde un ve su ile hidromel (bal-su) veya tatlı yada ballı şarap gibi katkılardan oluşmaktaydı (Deighton 2000, 30).

22 Greklerde Sparta'dan getirilen dadılar büyük bir rağbet görüyor, diğer yöreden gelenler ise ya satın alınıyor ya da ücret karşılığı görevlendiriliyordu (Jenkins 1993, 11).

23 Bu lazımlığın içine oturulmaktadır. Lazımlığın yan kenarları yüksekti ve altında bir delik ile ön

kısımda bebek ayaklarının çıktığı iki delik vardı (Connolly-Dodge 1998, 32; Deighton 2000, 19).

24Deighton 2000, 39. Bu kaplar son derece yararlı ve genellikle de zevkli birer bilgi kaynağıdır.

25Jenkins 1993, 12.

26Bunların bir bölümü sağlam ele geçen oyuncaklardan, vazo resimlerinden ve mezar stellerinden öğrenilmektedir (Deighton 2000, 39).

27Deighton 2000, 40. Değişik dönemlere ait pişmiş toprak, takma kol bacakları olan farklı çocuk oyuncakları için bkz. Higgins 1954, no:734, 909, 913, 917, 924, 929, 930, 959, 973; Thompson 1963, 121-122, no:138; Baldiran 1999, 171-172, Res.19-20. Adana ve Gaziantep Müzeleri'nde bulunan ve M.Ö. Geç 3.-Erken 2. Bin'e tarihlendirilen terrakotta tekerlekli araba modellerinin çocuk oyuncakları olabileceği düşünülmektedir. Bu arabalar ve benzeri örnekler için bkz. Özgen 1986, 165-171, Fig.1-3, Lev.15-16; Connolly-Dodge 1998, 33.

28Kuşlar özellikle de kazlar aşkı ifade eden hayvanlardı. Buna bağlı olarak sevgililer birbirlerine kaz hediye etmekteydiler. Perikles'in kuşlardan çok hoşlanan bir arkadaşı Perikles'e, bir hanım arkadaş ayarlamak için kendi tavus kuşlarını hediye vermekle suçlanmıştı (Deighton 2000, 41-42).

29Kadınlar bu amuletleri kalçalarına bağlamaktaydı (Deighton 2000, 53).

30Deighton 2000, 37; Örneğin Skinnos'un, kendisine Grek-Pers savaşının kaderini değiştirecek kadar önemli bir belge teslim edilebilecek derecede sadık bir köle olduğu söylenirdi (Jenkins 1993, 12).

31Blanck 1999, 168.

32Connolly-Dodge 1998, 33.

33Blanck 1999, 165.

34Grek alfabesi 24 harften oluşmaktaydı. Çocuklar önce harfleri ezberler sonra şekillerini öğrenir ve okuma yazmayı sökerdi(Jenkins 1993, 16).

35Deighton 2000, 37.

36Deighton 2000, 35.

37Herodotos'un (VI, 27) verdiği bilgiye göre, İ.Ö. 494'de Kos adasında 5. yy'a ait büyük bir okulun çatısı çökmüş ve 120 kişiden sadece birisi kurtu-

labilmişti. Bu bilgiye göre, okullara bazen 120 kişinin devam ettiği anlaşılmaktadır.

38Deighton 2000, 36.

39Connolly-Dodge 1998, 33.

40Papirüslerin dışında, koyun ve keçi derisinden hazırlanan parşömenler de bilinmekle birlikte, bunlar okullarda kullanılmazdı (Deighton 2000, 35).

41Banyo kısa sürdüğü için kadınsı bir yıkanma olarak değerlendirilmiştir. Bu, arzu objeleri olarak görülen kadınlara karşı, erkekleri üstün göstermek için yapılan bir uygulamadır (Deighton 2000, 13-14).

42Tahminlere göre Atinalı bir erkek zamanının üçte birini burada geçirmektedir. Sporla uğraşan bir erkek için, spor yapmak ve ondan zevk almak, her zaman için savaşa hazır olmak anlamına geliyordu (Deighton 2000, 53).

43Jenkins 1993, 29. Bir gencin palaestradaki çalışmaları onun aynı zamanda savaşa hazır olmasını da sağlıyordu. Çünkü gençler bir gün şehri savunmak için savaşa çağrılabilirdi (Jenkins 1993, 30).

44Deighton 2000, 54.

45Bunlar, çok sorumluluğu olmasına rağmen, öğretmene güvenilmediğini göstermektedir (Deighton 2000, 34).

46Antik dönemdeki Rhetorica hakkında geniş bilgi için bkz. Dürüşken 1995.

47Blanck 1999, 166.

48Roma'da daha erken hatta adet görmeden evlendirilen kızlar da vardı (Deighton 2000, 33).

49Antik Atina'da evlilik ve bunun aşamaları için bkz. Oakley-Sinos 1993.

50Connolly-Dodge 1998, 38-39.

51Bunlar genellikle kullanılacak eşyalar ve süs eşyaları olurdu (Connolly-Dodge 1998, 38-39).

52Connolly-Dodge 1998, 40-41.

53Jenkins 1993, 24.

54Jenkins 1993, 25.

55Jenkins 1993, 26.

56Blanck 1999, 167.

57Blanck 1999, 170.

58Blanck 1999, 171.